

Brunswyk / Wikimedia Commons © 2018

Un delwenn eus an doueez Fama e Dresden (Alamagn).

Brizhkeleier

Brud fall betek ar mor, brud vat e toull an nor

Pell a-raok donedigezh Twitter e veze beuzet an dud dindan brizhkeleier. E Roma gwezhall e oa enkorfet nerzh ar brud e stumm an doueez Fama¹, div drompilh dezhi : hini ar brud vat hag hini ar brud fall, hini ar c'hozh kaozioù mar kavit gwell. Gant an eil e oa gouest da lakaat brud unan bennak en arvar, ken prim hag ul luc'hedenn.

hiziv, ma 'z eus un den hag a zo deuet da vezañ ur mailh evit skignañ brizhkeleier eo ar prezidant stadunanat Donald Trump. Gouest eo hennezh da veuziñ ar rouedadoù sokial gant *fake news*², falskeleier pe brizhkeleier a bep seurt, dre e gont Twitter. Renablet e oa bet gant ar *Washington Post*, d'an 30 a viz Here 2018, 6 420 a lavaredoù touellus pe diwir zoken skignet gantañ dindan 649 deiz en Ti Gwenn. Da lâret eo un dek bennak bemdez well-wazh. Estreget en Amerika e vez dornet gevier evelato. E-pad ar prantad kabaliñ evit dilennadeg ar prezidant e Frañs e oa kaoz eus Emmanuel Macron, c'hoant gantañ da ziazezañ ar Charia e Mayotte tra ma veze gwelet Jean-Luc Mélenchon ingal gant un eurier Rolex 18 000 € an tamm. Gevier ! Ya, gwir eo, met gevier kanet ha diskanet war ar rouedadoù sokial... Sed aze un droug eus ar bed bremañ, o dam ya, anat. Ha gwir eo kement-se ?

➔ TWITTER, HËR AN HENAMZER ?

Hadañ gevier evit touellañ an dud hag ar meno foran a zo ul lodenn eus ar stourm politikel abaoe an Henamzer. Er 6^{vet} kantved an istorour bizantat Prokopios Caesarea a skigne brizhkeleier (e-touez

ar re goshañ en Istor marteze) a-enep impalaer roman ar Reter. Embann a rae (diwar guzh, anat deoc'h) *Istor Kevrinus Justinian* ul levr leun a goñchennoù born. Ennañ e veze deskrivet an impalaer hag e wreg, eñ evel ul loen gouez divarrek koulz hag hi evel ur c'hast kriz ha c'hoantek anezhi. Ur bern "anekdota" hag a oa o fal louzañ brud Justinian I^{añ}.

➔ GWALLVRUD HA DEMOKRATELEZH

E 400 a-raok J.K. edo an demokratelezh o tiwanañ en Aten. En amzer-se o doa an holl dud gwir da gemer ar gomz. Ar gwallvrud a oa un doare "c'hoari broadel"³.

An Heliee a oa anezhi ul lez-varn pobl renet gant keodediz tennet d'ar sort ha douget da ziskuliañ torfedoù ha felladennoù o c'hengeodediz. Dreist-holl evit o mad o-unan. Rak a-wechoù e veze dastumet gant an tamaller ul lod eus an dellgastiz paeet gant ar re gondaonet. Ar falsprezegerien a oa techet neuze da zuañ o nesañ eus an eil tu d'egile. Eskemet e veze gwrac'hajoù ha brozennoù war an Agora, er c'hibelldioù, ar banveziou, e-tal ar feunteun foran... Arc'hant, avoultriezh, galloud ha kement zo... Yann Geodad ha Katell Geodadez an Henamzer a oa, da gentañ-penn, anavezet dre ar pezh e veze lavaret diwar e benn pe he

fenn. Hag an teodoù a c'hall bezañ flemmus evel ma ouzit a-walc'h !

➔ UN HENTENN GOZH-NOE

E dibenn ar 14^{vet} kantved, e-doug ar brezel Kant Vloaz, roue Bro-C'hall a oa bet lakaet da foll. Bec'h a oa savet neuze etre an Armagnaged, anezho harperien dug Orleañs, hag ar Vourgignoned a soutene Dug Bourgogn evit gouzout gant piv e vefe bet dalc'het ar rejañs. Ha setu boulc'het un emgann all ha brudoù e-leizh o redek dre Bariz... E-barzh *Le Journal d'un Bourgeois à Paris* peurgetket, un doare kronik eus ar Brezel Kant Vloaz, skrivet gant un aozer dizanv. Enni e veze kontet traoù a bep seurt, da skouer, penaos en dije un Armagnag anvet Boudard lakaet lazhañ holl annezidi karter ar "c'hoc'hu" e 1418, a-raok donedigezh ar Vourgignoned er gêr-benn. Goude e oa bet displeget gant forzhik a vunudoù penaos e vije bet toullgofet dougerezed evit kregiñ didruez e-barzh o c'hrouell hag o lakaat ouzh ar ber ! Gevier ! Empentet penn-da-benn gant ar Vourgignoned.

Disoc'h : miliadoù a Armagnaged draillhet gant ar Vourgignoned gant skoazell pobl Pariz maniet gant ar vrud (mouezh ar bobl eo mouezh Doue, 'keta ?).

sk. Shealah Craighead, The White House from Washington, DC

A-us, Donald Trump, prezidant Stadoù-Unanet Amerika bremañ.

A-zehoù, Colin Powell, sekretour-Stad stadunanat e 2003.

A-zehoù mik, keleier Antenne 2 e 1986 diwar-benn kourmoulen skinoberiek Tchornobyl, adskignet en un abadenn eus *Arrêt sur image*, diwar dielloù an INA.

World Economic Forum / Wikimedia Commons © 2003

Pep gwir miret strizh.

➔ GWEZHALL DIOUZH GWEZHALL, HIZIV DIOUZH HIZIV, EMEZIT C'HWI ?

C'hwec'h kantved diwezhatoc'h : d'ar 5 a viz C'hwevrer 2003, en Aozadur ar Broadoù Unanet (ABU), ar wech-mañ. Sed aze ar pezh a oa bet embannet war ar groaz gant ar sekretour-Stad amerikan Colin Powell, d'ar bed a-bezh : "*Saddam Hussein en deus armoù distruj a-vras hep mar ebet, ha gouest eo d'o froduiñ a-vernioù evit lazhañ kantadoù ha milieroù a dud*". Ur falsdisklêriadur adskignet gant an velestradurezh stadunanat hag a dalvezo da zigarez da aloubiñ Irak e miz Meurzh 2003.

Gallout a rafed lieskementiñ ar skouerioù da virviken. Da skouer e-doug ar Brezel Bras e oa bet embannet er gazetenn *L'intransigent* kement-se : "*Ar boledoù a*

vro Alamagn n'int ket ken dañjerus hag hore, gloazañ a reont met ne lazont ket". Start e kavit lonkañ lostoù leue e-giz-se ? Krediñ a ra aes an-unan ar pezh en devez ezhomm da grediñ.

➔ LIVAÑ GEVIER EVIT DISPONTAÑ

Seul vrasoc'h, seul welloc'h, gant ar pal disfontañ an dud ar wech-mañ : d'ar 26 a viz Ebrel 1986, war-lerc'h gwallreuz Tchornobyl. Pennadurezhioù gall an nukleel o doa klasket disteraat ar pezh a veze graet ganto un "darvoudig". Na rit ket biloù toudoù, ar goumoulen skinoberiek zo chomet a-sav rik war hon harzoù, oc'h ober he mad eus doare an amzer. D'an 30 a viz Ebrel, e keleier Antenne 2 er skinwel, e oa bet diskouezet d'hon daoulagad bamet, kartenn Frañs hag he arzoù er Reter kinklet gant ur

pezh mell panell, warni ar ger "STOP". Fou ! Mil bennozh da uhelvan an Azorez ! It pelloc'h, n'eus mann ebet da welet ! En gouzout a reer bremañ, ar gaouad pistrius he deus nijet a-us Frañs devezhioù-pad ha kontammet ganti reter ar vro ha Korsika. En he roudenn e savo un hir a rendael atomek hag a gendalc'h hiziv c'hoazh da vagañ ar gomz.

Denez Bodat

1. Ar gerioù gallek *diffamation*, *fameux* hag ar gerioù saozneg *fame* ha *famous* zo bet savet a-ziwar hec'h anv.
2. E galleg e vez aliet ober gant ar ger *infox* gant ar *Commission d'enrichissement de la langue française*.
3. Dave da istor Sokrates hag ar c'hegid.

Darvez tennet diwar al levr : *Les fausses nouvelles, un millénaire de bruits et de rumeurs* gant Philippe Bourdin ha Stéphane Le Bras, embannet gant Chec (2018).